

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ID 9296 Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктору наук з
державного управління, професору
КАЛЯЄВУ Анатолію Олександровичу
вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів-26, 79026

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію ад'юнкта штатного науково-організаційного відділу Мазуріна
Олексія Володимировича на тему «Історичний досвід використання збройних сил
провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга
половина XX – початок XXI ст.)», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертації.

У сучасних умовах геополітичної нестабільності та трансформації системи
міжнародної безпеки дедалі більшої актуальності набуває проблема
переосмислення ролі збройних сил у забезпеченні не лише зовнішньої, а й
внутрішньої безпеки держав.

Особливо гостро це питання постає перед країнами, які перебувають у стані
збройного конфлікту або зазнають гібридних загроз, таких як кібератаки,
дестабілізація внутрішньополітичної ситуації, використання міграційних потоків у
стратегічних цілях тощо. Для України, яка з 2014 року перебуває у стані війни з
російською федерацією, а з 2022 року – в умовах широкомасштабної агресії, дана
проблематика має не лише теоретичну, а й безпосередньо прикладну значущість.

Традиційно у демократичних політичних системах застосування армії у
внутрішньому просторі держави вважається крайнім заходом, допустимим лише в
умовах надзвичайної загрози. Водночас історичний досвід свідчить, що навіть у
найрозвиненіших демократіях армії час від часу залучалися до виконання функцій,
що виходять за межі їх звичного призначення. Це могло бути пов'язано з

необхідністю відновлення конституційного ладу, протидії терористичним загрозам, подолання наслідків природних катастроф або ж контролю над масовими заворушеннями. Вивчення таких прецедентів дозволяє чітко окреслити межу між правомірним використанням військ у критичних ситуаціях та надмірною милітаризацією державного управління, що є характерною рисою авторитарних режимів.

Дисертація спрямована на виявлення закономірностей і особливостей залучення збройних сил до внутрішніх безпекових процесів у контексті історичного досвіду різних країн та аналізу правових, політичних і соціальних обставин, що визначали допустимі межі такого залучення. Особливу увагу приділено порівнянню демократичних та авторитарних моделей використання армії всередині держави, що дозволяє з'ясувати, як саме різні типи політичних режимів вибудовують баланс між оборонною функцією армії та її участю у внутрішньодержавному житті. Крім того, дослідження акцентує увагу на новітніх загрозах – таких як гібридна війна, інформаційні кампанії, штучне провокування гуманітарних криз – у відповідь на які традиційні інструменти безпеки виявляються недостатніми. В такій ситуації постає потреба у міжвідомчій координації, де армія може виступати як один із ключових стабілізаційних ресурсів. При цьому необхідно забезпечити дотримання принципів верховенства права, прозорості рішень і цивільного контролю.

Таким чином, тема дисертації є надзвичайно актуальною з огляду на складні безпекові умови, в яких перебуває Україна, а також у контексті ширших глобальних тенденцій перегляду функцій збройних сил у ХХІ столітті. Вона має важливе наукове й практичне значення для формування нової державної політики в сфері безпеки, що ґрунтується на балансі між ефективністю реагування на загрози та дотриманням демократичних цінностей.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами Національної академії та кафедри.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі гуманітарних наук відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних

військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та в рамках наукового напрямку «Дослідження теорії і практики зміцнення воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних основ безпеки України».

У рамках науково-дослідної роботи «Взаємодія збройних сил і громадянського суспільства в умовах сучасних війн і збройних конфліктів» (шифр «Суспільство», номер державної реєстрації 0123U102207) автор підготував частину розділу «Роль збройних сил у вирішенні питань державної безпеки у країнах, що стали ареною військових конфліктів у кінці XX – поч. XXI ст.».

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Представлена дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані в роботі наукові положення, рекомендації, висновки належать особисто автору та його науковим напрацюванням. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ті ідеї та пропозиції, що є результатом особистої праці здобувача.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій.

Наукові положення і висновки дисертації достатньо обґрунтовані, що підтверджується аналізом тексту дисертації та змісту публікацій здобувача.

Достовірність сформульованих у дисертації положень обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями дисертаційної роботи.

Авторові вдалося досягти поставленої мети—узагальнити історичний досвід щодо використання збройних сил провідними державами світу для нейтралізації внутрішніх загроз у другій половині XX – початку XXI ст. та надати відповідні практичні рекомендації для України.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

У процесі виконання наукового дослідження здобувач обґрунтував низку позицій, що містять наукову новизну. Зокрема, вперше реалізовано наступні завдання:

- систематизовано історичний досвід використання збройних сил провідних країн для нейтралізації внутрішніх загроз безпеці держави у другій половині XX – на початку XXI ст.;

- простежено історичну еволюцію використання армій у забезпеченні внутрішньої безпеки;

- окреслено ключові зміни у підходах до визначення внутрішніх функцій армій;

- здійснено якісний аналіз практичного застосування війська для вирішення внутрішньодержавних проблем та оцінено ефективність їх використання;

- визначено сутність нормативно-правових трансформацій, що регламентують залучення збройних сил для розв'язання питань внутрішньої безпеки;

- висвітлено процестрансформації використання національних збройних сил провідними країнами світу у нейтралізації загроз внутрішній безпеці;

- визначено сутність моделей внутрішньодержавного застосування армій США та Великої Британії в період «холодної війни» з акцентом на інституційну еволюцію, цивільно-військові відносини та дотримання конституційних норм демократичного суспільства;

- введено до наукового обігу значний масив маловідомих історичних джерел, архівних документів розвідувальних служб та силових структур досліджуваних країн.

Дисертаційне дослідження має суттєву наукову значущість і практичну спрямованість представленої праці у вирішенні важливого питання у сфері національної безпеки і оборони.

Питання, які дисертант розкриває у своїй роботі, за обсягом і глибиною висвітлення, обґрунтованістю тверджень свідчать, що вітчизняна історична наука збагатилась науковою роботою, яка містить важливі теоретико-методологічні та прикладні положення.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових фахових виданнях, зарахованих за темою дисертації та перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Сформульовані у дисертації О.В. Мазуріна основні висновки, рекомендації та наукові положення повно висвітлені у 19 наукових публікаціях, з них: 5 – внесені до переліку вітчизняних фахових видань з історії категорії «Б», 1 – у закордонному виданні, 4 – які додатково відображають результати дослідження, 9 – у публікаціях апробаційного характеру, які були представлені на міжнародних і всеукраїнських конференціях. Загальний обсяг та якість публікацій дозволяє зробити висновок про достатню апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Наукове значення та практична цінність виконаного дослідження.

Дослідження має прикладне значення для фахівців у сфері безпеки, а також може сприяти удосконаленню системи внутрішньої безпеки та оборони, формуванню нових положень стратегії державної безпеки. Його результати можуть застосовуватись у діяльності науково-дослідних установ, аналітично-експертних центрів, а також у процесі розробки навчальних програм у вищих навчальних закладах, скласти основу для написання узагальнюючих праць із історії сучасних конфліктів.

Викриття карально-репресивної природи застосування радянської армії, як інструменту контролю та примусу, виконує важливу суспільно-історичну функцію з подолання радянської тоталітарної спадщини, відновлення правди про минуле та руйнації хибних історичних наративів країни-агресора.

Дослідження закладає підґрунтя для створення сценарних моделей реагування на внутрішні виклики за участю збройних сил із урахуванням міжнародних практик в безпекових проектах на кшталт «NATO Multiple Futures». Висновки дослідження можуть слугувати основою для публічного обговорення розширення ролі армії в демократичному суспільстві, сприяючи формуванню балансу між свободою і безпекою, критичному переосмисленню досвіду і впровадженню нових демократично легітимних моделей цивільно-військових відносин.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації.

Структура дисертації є логічною і чіткою та підпорядкована досягненню мети та завданням дослідження. Розв'язуючи дослідницькі завдання, автор спирається на принципи історизму, наукової об'єктивності, системності та всебічності. Для реалізації поставлених завдань використано такі загальнонаукові методи наукового дослідження як: аналізу та синтезу, абстрагування, системно-структурний. Досягненню мети сприяло використання спеціально-наукових: хронологічний, історико-генетичний, компаративний, синхронний методи та конкретно-наукових методів: проблемно-хронологічний, квалітативного аналізу літератури, герменевтичний, евристичний та «DOTLMS». Вибір наукового інструментарію є цілком виправданим.

Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дисертації – 288 сторінок, обсяг основної частини тексту – 222 сторінки, список використаних джерел нараховує 503 позиції.

В анотаціях українською та англійською мовами автор окреслив головні компоненти кваліфікаційної праці, які в цілому передають суть наукових пошуків і їх результати та достатньою мірою презентують рукопис.

У *вступі* наявні всі елементи, за якими оцінюється кваліфікаційний рівень дисертанта: актуальність; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження; методологічна основа проекту; хронологічні рамки; територіальні межі; наукова новизна; особистий внесок здобувача; апробація результатів дослідження; публікації автора; обсяг і структура дисертації.

Аналіз *основного змісту роботи* свідчить про те, що автор в повній мірі розкриває тему та основні аспекти плану дослідження і тим самим виконує всі необхідні вимоги, щоб дисертація була повноцінною та самостійною кваліфікаційною працею. Робота має належну структуру з використанням принципу проблемно-хронологічної побудови для системного вирішення актуальних наукових питань. Розділи дослідження адекватно відображають

головні аспекти теми дослідження. Фактологічне наповнення основного змісту достатнє для вирішення наукових проблем, сформульованих автором. Позитивне враження справляє джерельна база та історіографія, опрацьована автором дослідження. Висновки дисертаційної роботи достатньо обґрунтовані, логічні та відповідають поставленим завданням.

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Дисертаційне дослідження виконане на належному науковому рівні, проте, деякі положення дисертації мають дискусійний характер, потребують уточнення та додаткової аргументації:

У «Вступі», де мова йде про «Географічні межі дослідження» читаємо: «Включення Франції до дослідження у постбіполярний період дає змогу простежити трансформацію ролі збройних сил у реагуванні на внутрішні загрози, такі як тероризм ...» і т.д. Але у поставлених дослідницьких завданнях Ви чомусь Францію не згадуєте, а обмежуєтесь лише США, Англією та СРСР, хоча в дисертації є матеріал про збройні сили саме Франції. Тому бажано було б теж у завданнях виокремити Францію.

У підрозділі «Репресивно-каральна функція армії у тоталітарних державах (на прикладі СРСР)» Ви цитуєте прийняту Програму КПРС 1961 року, а посилаєтесь не на першоджерело, а на інше джерело [405]. Якщо ви брали цитату з останнього, то правильніше було б написати «Цитую за...».

В окремих випадках зустрічаємо нагромадження фактичного матеріалу без його належного узагальнення.

У роботі зустрічаються також окремі граматичні помилки, пропущені розділові знаки. Але ці побажання жодним чином не носять принципового характеру і не можуть вплинути на високий в цілому рівень представленої до захисту дисертації.

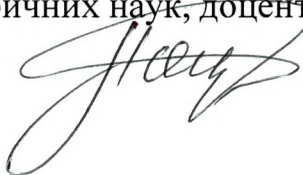
Висновок про дисертацію в цілому та її відповідність встановленим вимогам.

Тема дисертації повністю відповідає спеціальності 032 – історія та археологія. Дослідження є особистою авторською роботою, цілісною і завершеною згідно з поставленою метою та визначеними завданнями.

Рекомендую дисертаційну роботу Мазуріна Олексія Володимировича «Історичний досвід використання збройних сил провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX – початок XXI ст.)» до захисту у відповідній спеціалізованій вченій раді щодо здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – історія та археологія. Вважаю, що подана на захист дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (пп. 5-9) «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Рецензент:

Професор кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидат історичних наук, доцент

Лілія ТРОФИМОВИЧ

“30” серпня 2025 р.

Особистий підпис рецензента кандидата історичних наук, доцента ТРОФИМОВИЧ Лілії засвідчую.

Заступник начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з наукової роботи доктор технічних наук, професор

полковник

“30” серпня 2025 р.

Володимир ГРАБЧАК